

Det hypotetiske gårdsnavnet *Sukulrud i Spydeberg – onomastikk og primærkilder

Av Atle Steinar Langekiehl

*Based on the transcript of an entry in a tax list from the year 1600, Margit Harsson, who edited and released the late Professor Kåre Hoel's manuscript on the residential names in Spydeberg, has surmised the existence of a farm named *Sukulrud. She iterates the hypothesis in her lexicon on the Norwegian rud-names from the Middle Ages.*

*Harsson being an eminent onomast, the result has been that the existence of a farm named *Sukulrud in Spydeberg has gained general acceptance. Founded on information from a colleague Harsson in her lexicon states that the prefix of the hypothetical farm name is the male personal name Sakul – Sakulv – derived from the Old Norse Sakúlfr.*

Another transcript of a cadastre from 1646–47 reads the name of the tenant of Rud as Swerchell. This resulting in Harsson putting forward a new, not tenable hypothesis. She thinks that it can be a variable of Sverker, and rephrases this in the lexicon to a statement that the name may have been conceived as a form of the male personal name Sverker. The primary source, the cadastre, has, however, the name Swechell – one of the many forms the name Sakulv got after the Middle Ages.

*Harsson's hypothesis on the farm name *Sukulrud is just that – a hypothesis – and she is recommendable transparent concerning this fact. She has not analysed the original historical sources though, and as onomastics is more than linguistics only, the lack of serious interdisciplinary research is in this case deplorable.*

*There is a significant anomaly in the way this scribal hand writes the toponym *Sukulrud compared to the other two elements named in the tax list of the year 1600. The connection between the male personal name Sukul and rud is a very thin line not found in any of the other entries of composite names. This indicates that the tax list mentions the tenant's name.*

*In the year 1401 the farm is called Rud, and in the 16th and 17th century Eastern and Western Rud. Furthermore, none of the other tax lists and cadasters between 1600 and 1647 mention a farm *Sukulrud in Spydeberg. They corroborate that Sukul Trulsson Rud was the tenant of Western Rud in 1600.*

*We find Sukul at Western Rud from 1600, and in 1619 he also became the tenant of Eastern Rud in Spydeberg. There never was a farm named *Sukulrud in Spydeberg, and neither any other known toponym containing the name Sakulv in Norway.*

I en studie om Opstad-ætten i Tune i *Norsk slektshistorisk tidsskrift* kommer jeg inn på det norrøne mansnavnet *Sakúlfr* og dets regionale utbredelse (Langekiehl 2012: 43–68). Under arbeidet med manuskriptet noterte jeg at det i professor Kåre Hoels bok om bustadnavn i Spydeberg fremsettes en hypotese om mansnavnet *Sukul* som trolig førsteledd i et gårdsnavn som kalles **Sukulrud*.

Da det falt utenfor rammen av en genealogisk artikkel å drøfte denne hypotesen, nevner jeg bare at jeg i en annen sammenheng vil gå nærmere inn på *Sakúlfr*-navnet og vise at det ikke er kildegrunnlag for denne tolkningen av det hypotetiske gårdsnavnet i Borgarsyssel (Langekiehl 2012: 60). Når jeg her analyserer denne problemstillingen, vil imidlertid omtalen av *Sakulv*-navnet være begrenset til oppsitteren på Vestre og Østre Rød i Spydeberg, som het *Sukul*, og hans nærmeste slekt.

Harssons hypotese om gårdsnavnet **Sukulrud*

Professor Kåre Hoels manuskript om bustadnavnene i Spydeberg er redigert og utgitt ved Margit Harsson. Hennes kommentarer i boken markeres med loddrette streker (Hoel 2001: 10, 14), og her finner vi også hypotesen om et tapt gårdsnavn **Sukulrud*. Harsson

mener førsteleddet trolig er et mannsnavn, og med henvisning til en jordebok fra 1647, finner hun at mannsnavnet kan være en variant av *Sverker* (Hoel 2001: 125). I sitt leksikon over norske *rud*-navn fra mellomalderen, som ble utgitt ni år senere, gjentar Harsson hypotesen (Harsson 2010: 231 f.).

Hypotesen om gårdsnavnet **Sukulrud* gjengis i Spydeberg bygdebok (Juel 2009: 1441), og når den er fremsatt av en så fremstående onomast, er det all grunn til å tro at den vil bli stående hvis den ikke testes. Derfor er en falsifisering av Harssons hypotese viktig. En testing av hypotesen må ta utgangspunkt i det historiske kildegrunnlaget den bygger på, og undersøke om analysen av kildene som er brukt, holder mål.

I leksikonet bygger Harsson tolkningen av førsteleddet i det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud* på en opplysning hun hadde fått av sin kollega Kristoffer Kruken. Han er sammen med Ola Stems-haug forfatter av *Norsk personnamnleksikon*, og her heter det: «**Sukul** m, austnorsk dialektform av *Sakulv*» (Kruken & Stems-haug 2013: 527).

Dette gir følgende fremstilling hos Harsson:

Forleddet her er mest truleg *Sakúlfr*, tilnamn eller mannsnamn, og med heving og labialisering *a > u* i forleddet, ein assimilasjon med parallell i til dømes *Unnelsrud*, namn på gnr. 44 i Lier, der forleddet er mannsnamnet *Arnulfr*, sjå nedanfor.

*Sukulrud** kan ha vore bruksnamn brukt om Østre eller Vestre Rud, gnr. 66 og 67 (BØ IV 126). (Harsson 2010: 732)¹⁴⁾

Mannsnavnet *Sakulv* og «gårdsnavnet» **Sukulrud* i Spydeberg

Kruken og Harsson har utvilsomt rett i at *Sukul*, som danner førsteleddet i det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud*, er avledet av det norrøne mannsnavnet *Sakúlfr*. Selv med tanke på hvor få av de skriftlige middelalderkildene som er bevart, er det ingen tvil om at navnet *Sakúlfr* må ha vært ytterst sjeldent.

14) Harsson opplyser at når hun setter asterisk *etter* konstruert navneform, er det av praktiske grunner, «særlig på grunn av digital alfabetisk sortering» (Harsson 2010: 11).

Det er begrenset til landskapene på østsiden av Oslofjorden, og hvis dette navnet hadde dannet førsteleddet i et gårdsnavn, ville det derfor være naturlig å søke det her. Vi finner fremdeles *Sakulv*-navnets avledede former langt inn i det 18. århundre, men det vil jeg komme tilbake til i en annen sammenheng.

Vestre og Østre Rud er gnr. 66 og 67 i Spydeberg. I boken om bustadnavnene i Spydeberg strekker Kåre Hoels referanser til de to usammensatte *rud*-navnene seg fra år 1401 til 1973. Der slutter også hans bidrag til teksten, og Harssons fremstilling overtar.

Hun konstaterer følgende om navnebruken: «Bruksnavn har vært *Vestre og Østre Rud* og *Lillerud*. Det ser ut til at et bruksnavn *Sukulrud* også har vært brukt, se nedenfor.» Umiddelbart etter teksten om de to *rud*-gårdene går Harsson så over til: «**Sukulrud** (66.67).»

Hennes hypotese om et tidligere ukjent gårdsnavn i Spydeberg bygger på en eneste kilde – bygningsskatten 1600. Harsson hevder at man der finner navneformen «Suekellrødt (Suckell-?)» og trekker ut fra dette noe spinkle kildegrunnlaget følgende konklusjon:

Forleddet er trolig et mannsnavn, noe beleggene fra 1610, 1618 og 1619 tyder på. En fadder «Sukul Haavs Pladsen» er nevnt 1739 i kirkeboka for Spydeberg. Dette styrker forslaget om at forleddet er et personnavn. Belegget 1647 tyder på at mannsnavnet kan være en variant av *Sverker*. I sammensetning med *rud* er personnavn svært vanlig (NSL 371). (Hoel 2001: 125)

Som støtte for hypotesen, peker Harsson på gårdsnavnenes plassering i lensregnskapene for årene 1600, 1604 og 1610 og konkluderer med at dette indikerer at **Sukulrud* kan være brukt om Østre eller Vestre Rud.

Kildegrunnlaget for hypotesen om et gårdsnavn **Sukulrud* i Spydeberg

Harssons hypotese om gårdsnavnet **Sukulrud* er prisverdig forsiktig formulert. Når det gjelder hennes kildegrunnlag, er det viktig å være klar over at navnebeleggene fra ikke-publiserte kilder er hentet fra ekserptsedlene i *Norsk stadnamnarkiv* (Hoel 2001: 14). De ble transkribert fra originalkildene av Knut Frøyset.

Selv om Frøyset var en svært dyktig og samvittighetsfull arkivar, dreier det seg om en sekundærkilde – med de muligheter for feiltolkninger slike medfører. For det annet er det kildegrunnet som ligger til grunn for hypotesen, svært begrenset, og for det tredje er Harssons fremstilling av gårdsnavnenes plassering i de nevnte lensregnskapene ikke korrekt. Fra en historikers synsvinkel dreier det seg om metodesvikt.

Selv om det fins en rekke skriftlige kilder som viser hvordan Østre og Vestre Ruds navn ble skrevet både før og etter år 1600, er hovedprinsippet for vitenskapelig hypotesedanning ignorert. Det er ikke gjort forsøk på å verifisere eller falsifisere hypotesen; noe som ville ha forutsatt en analyse av *det samlede kildematerialet*.

Et annet metodologisk hovedprinsipp brytes også ved at hypotesen ikke drøftes med utgangspunkt i Oluf Ryghs tolkning. Rygh, historiker, arkeolog og navneforsker, hvis forskning var preget av en streng, empirisk holdning til stoffet, har i standardverket *Norske Gaardnavne* valgt å se helt bort fra den navneformen Vestre Rud i Spydeberg tilsynelatende har fått i bygningsskatten 1600.

Når skattelisten fra dette året ses i en videre kildekontekst, har det tydeligvis vært innlysende for Rygh hvilke gårder det dreide seg om: «Rødt og Østerødt 1600. ½, ½.» (NG I: 62). Boken om bustadnavnene i Spydeberg har for Østre Rød den samme navneformen som Rygh gjengir: «Østerødt ½ 1600 bs». Tallet ½ angir halvgård, men det essensielle i denne forbindelse er at skattelistsens *Hallfuegaarde* dette året omfattet *alle* gårdene som ikke var fullgårder.

Det har tydeligvis vært like innlysende for den fremragende onomasten Kåre Hoel at det ikke dreier seg om et forsvunnet gårdsnavn, men at det er *oppsitteren* på Vestre Rød som nevnes i bygningsskatten 1600. Der registreres Vestre Rud tilsynelatende hverken som Vestre Rud eller Rud. Isteden finner vi den sammenstillingen av mansnavnet *Sukul* og gårdsnavnet Rud som ekserptseddelen gjengir: *Suckellrødt*. Det essensielle i denne forbindelse er at det ikke dreier seg om en primærkilde, men det ville være svært urettferdig å kritisere Knut Frøyset for å ha transkribert navnet feil.

Innførselen *kan* nemlig leses som *Suckellrødt*, og først ved en nærmere analyse av håndskriften i originalkilden avsløres en viktig

detalj. I det toleddede navnet sammensatt av *Suckell* og *rødt* er forbindelsen mellom bokstavene *l* og *r*, som skiller utmerkingsleddet og grunnleddet, ikke bare langt svakere enn de kraftige bokstavene, men så svak at fjærpennens trykk mot papiret må ha vært ubetydelig.

Denne iøynefallende svake markeringen av forbindelsen mellom de to navneleddene er det eneste eksemplet på dette vi finner hos denne skriverhånden ved innførsler av toleddede navn i bygningsskatten 1600. Når dette faktum ses i sammenheng med at det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud* bare er kjent fra denne ene kilden, er det i seg selv et indisium på at det kanskje ikke er tilfeldig. Nå har originalkildene til dette navnet ikke vært brukt, og dette fører til følgende bemerkning:

I 1600 er navnebelegget oppført mellom gnr. 63 og 73, Hallerud og Hjertum, og på samme plass som halvgården «Rødt» i 1604. I 1610 står belegget mellom gnr. 61 og trolig gnr. 66, Amundrud og Rud. Dette indikerer at navnet *Sukulrud* kan være brukt om Østre eller Vestre Rud. (Hoel 2001: 125 f.)

At Harsson ikke har kunnet dedusere om det postulerte gårdsnavnet **Sukulrud* var Østre eller Vestre Rud når Østre Rød er eksplisitt nevnt i bygningsskatten 1600, må hun ta på sin kappe. Det er Vestre Rud som er tillagt dette navnet i 1600, og da kan man ikke – som i dette tilfelle – operere med *to* kandidater for det gårdsnavnet som *tilsynelatende* brukes da. Hvis det var blitt drøftet hvorfor både Oluf Rygh og Kåre Hoel valgte å se helt bort fra en gård som het **Sukulrud* i Spydeberg, ville hypotesen neppe blitt fremsatt.

Det navnet Harsson mener kan være brukt om en av disse gårdene, er ikke kjent fra noen middelalderkilde. Dét er derimot det usammensatte *Rud*, og det er derfor påfallende at dette faktum ikke drøftes. Rygh viser til at Rud er nevnt i *Røde bok*, der det opplyses at Hovin kirkes prestebol i 1401 hadde 1 ertugsbol *J Rudi* (RB 141).

Siden Vestre og Østre Rud var geistlig gods, åpner det for flere muligheter til å undersøke om en av gårdene kan ha hatt et sammensatt navn. En av de skriftlige kildene som ikke nevnes i Hoels oversikt over navneformene i kildene, er jordeboken over det gods som lå til

Maria kirkes prosti og kommunebord i Oslo i 1542. Heller ikke der er det registrert noen gård som heter **Sukulrud* i Spydeberg. Derimot finner vi gårdene *Rud vester* og *Rudt oster* med en skyld av henholdsvis 6 lispund havremel og ½ pund havremel (NRJ IV 590).

Her er belegget for at Rud nå var delt i to gårder; noe som helt samsvarer med en av de kildene Hoel nevner. *Oslo domkapittels jordebok* ble skrevet i 1595, bare fem år før Harsson mener å ha funnet et belegg for gårdsnavnet **Sukulrud*. Under Hov prebende og Maria kirkes gods registreres *Rud* med en skyld av ½ pund mel og *Rud andre*, som skyldte 6 lispund mel (Oslo domkapittels jordebok s. 194).

En tredje kilde fra 1500-årene, som Hoel ikke nevner, lensregnskapet 1560–61 for Borgarsyssel fogderi, nevner heller ikke en gård **Sukulrud* i Spydeberg. *Rudt* var da skattlagt 2 album i leidang for 6 merker smør, mens *Oustredt* skulle betale 1 skilling (NLR II 24).

Når det gjelder kildene til Ruds historie før år 1600, refererer Hoel til den eneste bevarte middelalderkilden som viser at gårdens navn da var usammensatt. Så viser tre kilder fra 1500-årene at Rud da var delt i to gårder; Vestre og Østre Rød. I forbindelse med testingen av Harssons hypotese er det viktig å konstatere at det ikke fins noe kildebelegg for et gårdsnavn **Sukulrud* i Spydeberg før år 1600.

Suckellrødt står ikke oppført mellom nr. 63 og 73, Hallerud og Hjertum, i bygningsskatten 1600, slik Harsson fremstiller det. Gnr. 63 Hallerud var en fullgård som skattet for 60 skilling, mens *Suckellrødt* er oppført blant halvgårdene og betalte 30 skilling i skatt. Den gården som følger umiddelbart etter, er gnr. 80 Hellerud, og det er ikke bare registrert én, men to *rud*-gårder etter den gården som her er av interesse: *Hellerødt* og *Kierckerødt*.¹⁵⁾ Siden *Suckellrødt* nevnes først, ville det være nærliggende å tro at det er *brukerens* navn som nevnes, både for å skille den ut fra de to *rud*-gårdene den nevnes sammen med, og fra Østre Rød.

Det bekreftes da også av skattelisten fire år senere, hvor disse gårdene er registrert i samme rekkefølge. Nå kalles de imidlertid *Rødt*, *Hallerød* og *Kirckerød*.¹⁶⁾ Her ligger trolig noe av forklaringen på at Harsson

15) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 12.1: Bygningsskatt 1600. Veme len.

16) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 20.4: Bygningsskatt 1604, Veme len.

nevner Hallerud i forbindelse med Suckellrødt i bygningsskatten 1600. I 1604 betaler fremdeles fullgården Hallerud 60 skilling i bygningsskatt, mens skriveren kanskje ikke har kjent gårdsnavnene godt nok eller har feilskrevet Helleruds navn. Det faktum at gården er oppført blant halvgårdene og betaler 30 skilling i skatt, viser at det dreier seg om Hellerud.

I denne forbindelse bør det bemerkes at denne sammenblandingen av de to gårdsnavnene kan ha begynt tidligere enn Rygh var klar over. Under gårdsnavnet *Hellerud* bemerker han: «Har i den senere Tid til dels været skrevet Hallerud ligesom No. 63, med hvilket det nu falder sammen i Udtalen» (NG I 64).

Som vi har sett, fastslår Harsson i boken om bustadnavnene i Spydeberg at gården i bygningsskatten 1604 bare kalles *Rødt*, og når det gjelder lensregnskapet 1610, konstaterer hun helt korrekt at det er *brukerens* navn som oppgis. Derfor er skattelisten det året langt fra å være et *belegg* for det hypotetiske gårdsnavnet, slik det hevdes, men én av kildene som direkte *falsifiserer* denne hypotesen.

Den navneformen Knut Frøyset har transkribert fra skattelisten i 1600, gjentas ikke senere. I stedet finner vi i landskatten 1610, som gjengir alle oppsitternes navn, *Suckull Rød* og *Christoffer Rud*.¹⁷⁾ Året etter har gårdene de samme oppsitterne: *Suckell Ruudt* og *Christoffer Ruudt*.¹⁸⁾ Dermed får vi bekreftelsen på at det er oppsitteren *Sukul* på Vestre Rud som nevnes i bygningsskatten 1600.

I bygningsskatten 1617 nevnes bare de to gårdene *Rudt*,¹⁹⁾ men året er *Sukull Rødt* og *Christopher Rødt* oppsittere.²⁰⁾ I 1619 får så begge gårdene én oppsitter med det samme navnet: *Suckell Westerrud* og *Suckell Østerrud*.²¹⁾ Både Vestre og Østre Rud var nå kanonigods, og så sjeldent mannsnavnet *Sukul* var selv i dette området, er dét i seg selv grunn til å regne med at det dreier seg om én og samme person som nå brukte begge Rud-gårdene.

Jordebøkene er en primærkilde for å finne ut om det virkelig

17) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 26.6: Landskatt 1610, Veme len.

18) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 29.2: Landskatt 1611, Veme len.

19) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 44.2: Bygningsskatt 1617, Veme len.

20) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 46.4: Bygningsskatt 1618, Veme len.

21) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 52.7: Bygningsskatt 1619, Veme len.

forholder seg slik at Vestre eller Østre Rud i Spydeberg kan ha hatt et sammensatt navn. Her gjengis navnene slik de foreligger i jordebøkene fra 1615 og 1624.

Jordeboken og manntallet for knekteskatten 1615 registrerer bare de som eide skyldparter, og om *Suckull Rudt* heter det: «Bondens Odell och Jordegods wdj gaasseby i Marcker Korn –1 Fjerdings.»²²⁾ Heller ikke i odelsjordeboken 1624 finner vi noen gård som heter **Sukulrud*, men derimot *Rud Vestre* og *Rud Østre*.²³⁾ Oppsitterne nevnes ikke, men i bygningsskatten samme år finner vi *Suckulld vesterøed* og *Suckull østerøed*.²⁴⁾

Rygh gjengir også navneformen fra ytterligere to kilder: «Røed (2 Gaarde) 1667. Rud, Ruud vestre og østre 1723.» Hverken før eller etter år 1600 nevner kildene noen gård som heter **Sukulrud* i Spydeberg. Derimot er oppsitteren på Vestre Rud i bygningsskatten 1600, *Sukul*, kjent fra en rekke kilder. Beleggene fra 1610, 1615, 1618, 1619 og en lang rekke år fremover viser at det i kilden fra år 1600 ikke dreier seg om forleddet i et gårdsnavn, men om navnet på oppsitteren på Vestre Rud, som fra 1619 også var oppsitter på Østre Rud. Den anomalien vi finner i skriverhåndens innførsel av gården Vestre Rud i 1600, blir ingen tilfeldighet når vi vet at *det er oppsitterens navn som angis dette året*.

Margit Harssons hypotese om gården **Sukulrud* i Hovin sokn i Spydeberg bygger på én kilde og forutsetter at man ser bort fra alle andre skriftlige kilder enn bygningsskatten 1600. Den mangler derfor ethvert tilløp til testing gjennom en analyse av det samlede kildematerialet. Ved en slik analyse falsifiseres hypotesen. **Sukulrud* i Spydeberg er ikke et forsvunnet gårdsnavn. Det har aldri eksistert, og siden hypotesen ikke er holdbar, var det heller ingen *Sakúlfr* i middelalderen som gav navn til Vestre Rud.

22) NRA, DK, Skapsaker, Skap 9, Pk. 351A I, lit. H: Jordebok vedk. knekteskatt 1615, Veme.

23) NRA, Sth., D IX, Jordebøker, nr. 2.2, XXII 9, Odelsjordebøker 1624–26, Spydeberg prestegjeld 1624.

24) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 193.1: Kontribusjon 1647, Veme, Tune, Åbygge og Hvaler.

En navnehypotese: *Swerchell*, en variant av *Sverker*

Harsson mener navneformen i en jordebok 1647 tyder på at førsteleddet i det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud* kan være en variant av mansnavnet *Sverker*. Bakgrunnen for denne hypotesen må ligge i Knut Frøysets lesning av innførselen i jordeboken 1646–47 for de to aktuelle gårdene: «*Swerchell Wester och Øster Rød*». Når Margit Harsson utgir sitt leksikon, vet hun at mansnavnet er en avledning av det norrøne mansnavnet *Sakúlfr*, og hun må derfor omforme sitt tidligere utsagn: «Belegget frå 1647 kan også indikere at mansnamnet er oppfatta som ein variant av *Sverker*, eit namn som er kjent frå ca. 1200» (Harsson 2010: 731).

Heller ikke i dette tilfelle kan Knut Frøyset kritiseres for sin lesning av kilden. Det var begrenset hvor mye tid han har kunnet bruke på hver innførsel, og det er lett å forstå hvorfor han gjengir dette antroponymet som *Swerchell*. Han har imidlertid lest navnet feil.

Navnetolkninger som bygger på avskrift av eldre originalkilder, bør sikres gjennom skriftanalyser av originalkilden. Jordeboken bruker ikke formen *Swerchell*, men *Swechell*. Det fremgår av en komparativ analyse av hvorledes denne skriverhånden sammenstiller bokstavene *rch* i navnet til *Thorhill Stenerød* – en annen av oppsitterne på «*Ødde gaarder wdi for^{ne} Sogenn*» – at oppsitteren på Vestre og Østre Rød kalles *Swechell* i jordeboken 1646–47.²⁵⁾ Dèt er i samsvar med jordeboken 1642–43, hvor oppsitteren heter *Swechel Westre Och Øestre Røedt*.²⁶⁾ Harsson, som også gjengir denne jordebokens navneform både i boken om bustadnavnene i Spydeberg (Hoel 2001: 125) og sitt leksikon (Harsson 2010: 731), kommenterer ikke dette faktum, selv om hun naturligvis er innforstått med at *Sukul* og *Swechell* er skriveformer av samme navn. *Sukel* Roastad i Såner sokn i Vestby, Opstad-ættens agnatiske stamfar, kalles i 1514 *Swekl Roffuelstad* (Langekiehl 2012: 59).

25) NRA, Sth., D IX Jordebøker, nr. 22.1, Odelsjordebøker 1633–58, Jordebok over viss rente i Tune, Hvaler og Veme skipreide 1646–47.

26) NRA, RK, Lensr., Tune, Åbygge og Veme, 4.6: Jordebok 1642–43.

Sukul Trulsson Vestre og Østre Rud, sønnen Einar Sukulsson Rud og sønnesønnene Sukul og Botolv Einarssønner Rud

Foruten det feilleste navnet *Swerchell*, er det ytterligere et forhold ved innførselen om oppsitteren på Vestre og Østre Rød i den jordeboken Harsson viser til, som eksemplifiserer betydningen av en grundig analyse av det *samlede* kildematerialet. Det er velkjent at oppsitterne og gårdeiernes navn ofte ikke er ajourført i skatelistene og jordebøkene, og dét er også tilfelle her.

Sukul var ikke lenger oppsitter på de to *Rud*-gårdene da den jordeboken Harsson refererer til ble nedtegnet. *1647-matrikkelen* for Østfold ble utgitt i 1969, og denne kildeutgaven er selvsagt med i Harssons kildeoversikt. I 1647 finner vi *Charll Røed* og *Enner Røed* som oppsittere på de to *Rud*-gårdene. (Skm 1647: 134). For Spydebergs del bygger matrikkelen på kontribusjonsskatten 1647.²⁷⁾ Mens *Sukell Rødt* fremdeles var oppsitter på begge *Rud*-gårdene i bygningskatten 1643, som ble erlagt til påske,²⁸⁾ nevnes bare Karl Rud i unionsskatten samme år, som skulle betales til jonsok.²⁹⁾

Selv om Karl overtok Vestre Rud og – som Sten Høyendahl påpeker – satt med jordegods *Sukul* tidligere hadde eid (Høyendahl 2005: 12, note 64), var han ikke *Sukuls* sønn. Karl Erlandsson på Rud³⁰⁾ var gift med Marte Henriksdatter, og da han ikke hadde livsarvinger, var det hans søskenbarn som arvet ham.³¹⁾

I manntallet til knekteskatten 1644 finner vi også *Sukuls* sønn, Einar, som oppsitter på Rud.³²⁾ Den *Sukul* som var oppsitter på Rud i 1600, er vel belagt i de samtidige skriftlige kildene, og han hadde etterkommere. I en så sentral kilde som *Titus Bülche-manntallene* finner vi i 1664 *Sukuls* sønn, *Ener Suculson*, på Rud. Einar var da 56 år gammel, og mens bare den fjortenårige sønnen *Botøl Enersøn* er

27) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 193.1: Kontribusjon 1647, Veme, Tune, Åbygge og Hvaler.

28) NRA, RK, Lensr., Tune, Åbygge og Veme len, 5.1: Bygningskatt 1643.

29) NRA, RK, Lensr., Tune, Åbygge og Veme len, 5.3: Unionsskatt 1643.

30) NRA, RK, Manntall 1664-1666. I. Søkneprestenes manntall. Bd. 2. Spydeberg prestegjeld, pag, 217, 234.

31) SAO, Rakkestad sskr., tingbok nr. 17 (1667), fol. 1a ff., 4a ff.

32) NRA, RK, Lensr., Tune, Åbygge og Veme len, 5.7: Knekteskatt 1644.

oppført dette året,³³⁾ nevnes også sønnen *Suchel*, som da var 10 år, to år senere.³⁴⁾ I 1688 registreres *Suchold Rud* siste gang på Vestre Rud, og på Østre Rud satt broren *Botolv*.³⁵⁾

Når vi vet at Sukul Trulsson Ruds sønnesønner het *Sukul* og *Botolv* og ser på frekvensen av disse navnene i Spydeberg i det følgende århundret, er det ikke vanskelig å trekke den slutning at de fleste – om ikke alle – av dem vi i det følgende århundret finner i Spydeberg med døpenavnet *Sukul* eller med dette navnet i sitt patronymikon, har vært hans etterkommere.

En tidligere hypotese om mannsnavnet *Sakúlfr* som førsteleddet i et norsk stedsnavn

Margit Harsson er ikke den første som har fremsatt en hypotese om *Sakúlfr* som førsteledd i et norsk stedsnavn. Gården Sakkestad var gårdsnummer 36 i Skåre, en kommune som nå i sin helhet er innlemmet i Haugesund by. Ifølge Oluf Ryghs tolkning i *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne* er førsteleddet mannsnavnet *Søkkolfr*, som fins blant landnåmsmennene på Island, og Rygh nevner også et eksempel fra det 12. århundre i *Sturlunga saga*.

Dette navnet, mener han, forekommer et par ganger i Norge i formen *Sakúlfr* (Rygh 1901: 244). Magnus Olsen, som redigerte *Norske Gaardnavnes* bind for Stavanger Amt (Rogaland fylke), viser til Ryghs hypotese, men finner at navnet neppe med rette kan sammenstilles med mannsnavnet *Sakúlfr*. Hans korte begrunnelse lyder: «Vokalen a i anden Stavelse synes imidlertid at udelukke denne Forklaring.» Olsen finner det vel ikke umulig at «Sakkestad kunde komme af *Søkkastaðir og indeholde det paa Island ret almindelige Mandsnavn Sokki.» (NG 10: 420).

***Mungerud*, kvinnenavnet *Mundgerd* og primærkilder**

Margit Harssons hypotese om et forsvunnet gårdsnavn **Sukulrud* byg-

33) NRA, RK, Manntall 1664-1666. I. Sokneprestenes manntall. Bd. 2. Spydeberg pres-tegjeld, pag. 217.

34) NRA, RK, Manntall 1664-1666. I. Sokneprestenes manntall. Bd. 2. Spydeberg pres-tegjeld, pag. 234.

35) NRA, RK, Fogderegnskap 276, Rakkestad fogderi, Skattemanntall 1688, Spydeberg.

ger på sekundærkilder. I denne sammenheng faller det naturlig å peke på et annet sammensatt *rud*-navn hvor en del av hennes leksikontekst også viser det uholdbare i å se bort fra primærkildene. Førsteleddet i dette gårdsnavnet er igjen et ekstremt sjeldent antroponym; denne gang et kvinnenavn.

Mundgerd var et svært sjeldent navn både i middelalderen og senere. Likevel har det vært navnedannende for toponym, og i vår sammenheng interessant nok for to *rud*-navn. Det har ligget et **Mundgerdurud* i Feiring (Harsson 2010: 482), og under gårdsnavnet *Mungerud* i Enebakk skriver Harsson følgende om førsteleddet: «Av kvinnenavnet *Mundgerðr*, i genitiv *Mundgerðar*-, eit namn som er kjent på Austlandet i mellomalderen, men som etter 1600 ikkje er registrert i Norge» (Harsson 2010: 481).

Mens *Norsk personnamleksikon* bare konstaterer at navnet er kjent både i norrøn og nyere tid (Kruken & Stemshaug 2013: 400), trenger Harssons formulering – at kvinnenavnet *Mundgerd* ikke er registrert i Norge etter 1600 – ingen nærmere forklaring. Essensen ligger i bruken av ordet *registrert*, og er i seg selv en bekreftelse på at onomastenes kildegrunnlag ikke holder mål. De har hverken funnet kvinnenavnet *Mundgerd registrert* etter 1600 i de trykte kildeutgavene eller avskriftene og registreringene de har undersøkt.

Hvis man ønsker å konstatere om navnet forekommer etter 1600, ville det kreve en ganske annen innsats. Da blir det nødvendig å gå til primærkildene, og selv da blir det problematisk. Kildematerialet fra det 17. århundre er nemlig temmelig begrenset, og kvinnene er dessuten sterkt underrepresentert.

Likevel er det sikkert nok at *Mundgerd*-navnet ikke forsvinner i løpet av 1500-årene. Da genealogi i denne forbindelse har en viss betydning, skal jeg bare ganske kort nevne at så sjeldent navnet var på 1500- og 1600-tallet, er det grunn til å tro at det da kanskje var begrenset til én egn og én slektskrets.

Jeg har i en slekthistorisk studie nevnt den Hallvord, som tilhørte 1500-årenes bondearistokrati, og i det minste eide gårder i Såner, Askim, Eidsberg og Våler og kunne etterlate seg tre bygselsgårder til én sønn, to til en annen, og dessuten hadde enda en sønn og to døtre. Den ene av Hallvords døtre het *Mundgerd* (Langekiehl 2004: 204).

Da blir det interessant at ett av de få beleggene vi har for kvinne-navnet *Mundgerd*, er den Mundgerd Hallvordsdatter i Fjelle som 24. juli 1578 hadde en sak opp for herredagen (NHD I 29 f.). Mundgerds gård var Store Fjelle i Onsøy, og hun hadde senere en navne på denne gården. I 1674 satt Mundgerd Fjelle og hennes barn med hele skylden og hadde bygselen over Store Fjelle og eide også 7 ½ skinn i gården Nedre Dale.³⁶⁾

Konklusjon

Margit Harsson, som redigerte Kåre Hoels bok om bustadnavnene i Spydeberg, fremsetter der en hypotese om et forsvunnet gårdsnavn **Sukulrud* i Hovin sokn i Spydeberg. Hun finner at førsteleddet trolig er mansnavnet *Sukul*, og ut fra navneformen i en jordebok 1646–47, kommer hun fram til at navnet kan være en variant av *Sverker*. Harsson trekker også den slutning at **Sukulrud* kan ha vært navnet på Østre eller Vestre Rud.

Hun gjentar hypotesen i sitt leksikon om de norske rud-navnene fra mellomalderen, med det tillegg at mansnavnet *Sakulfr* trolig er førsteleddet i navnet; en opplysning hun hadde fått av sin kollega Kristoffer Kruken. Begge bøkene er oversiktsverk, som bygger på spesialstudier hvor slike foreligger. Egne studier av primærkildenes navneformer ligger imidlertid ikke til grunn for Harssons hypotese om gårdsnavnet **Sukulrud*. De er gjengitt etter Knut Frøysets registrering av lensregnskapene for *Norsk stadnammarkiv*, som foreligger i form av ekserptsedler. Harsson legger vekt det usikre i sin tolkning, og presenterer hypotesen om det forsvunne gårdsnavnet som dét den er; en hypotese.

Som i studien over *Sjøfar*-navnet (Langekiehl 2016: 83–96), har jeg villet vise hvor viktige og nødvendige primærkildene er også for onomastikken. Harssons hypotese er et nytt skoleeksempel på betydningen av å bruke primærkilder fremfor sekundærkilder, og liksom hennes opplysning om at kvinnenavnet *Mundgerd* ikke er kjent fra 1600-tallet, viser det hvilke følger det kan få når dette ikke skjer. Like viktig er det at den enkelte kilden settes inn i en større kilde-sammenheng.

36) NRA, RK, Lensr., Onsøy len, 4.8: Leilendingsskatt 1674.

Mannsnavnet *Sakúlfr*, *Sakulv*, *Sukul*, et ytterst sjeldent navn, levde videre i Spydeberg fram til slutten av det 18. århundre. Siden det er en sentral del av navnehypotesen, er det også viktig å understreke at dette antroponymet hadde en større utbredelse enn det som hittil har vært kjent. Med tanke på datidens meget frie ortografi, er det ingen tvil om at kildenes mange skrivemåter av *Sakulv*-navnet etter middelalderen skal gjengi den formen det da hadde fått; *Sukul*. De undersøkelserne jeg har gjort om utbredelsen av navnet, tyder på at det også da var begrenset til et lite område, som omfattet Vestby og Frogn og deler av Østfold.

Knut Frøyset hadde lest navnet på oppsitteren på Vestre og Østre Rød i Spydeberg i jordeboken 1646–47 som *Swerchell*. Denne navneformen fører til at Harsson i boken om bustadnavnene i Spydeberg mener det tyder på at *Sukul*-navnet kan være en variant av *Sverker*. I leksikonet omformuleres denne hypotesen til at jordebokens navneform kan indikere at navnet er blitt *oppfattet* som en variant av mannsnavnet *Sverker*. Det må understrekes at Margit Harsson har vært maksimalt uheldig med de to navneformene hun fant i ekserptsedlene, og som hennes hypoteser hviler på.

Så sjeldent mannsnavnet *Sakúlfr* var i middelalderen, blir også sannsynligheten for at det skulle danne førsteleddet i et norsk gårdsnavn svært liten. Likevel er det tidligere blitt fremsatt en hypotese om at nettopp dét er tilfelle. Oluf Rygh mente det dannet førsteleddet i gårdsnavnet *Sakkestad* i Rogaland, men da lydendringen ikke er plausibel, avviste Magnus Olsen denne hypotesen.

Margit Harssons hypotese om gårdsnavnet **Sukulrud* hviler på én hovedkilde: den navneformen hun antar Østre eller Vestre Rud i Hovin sokn har i bygningsskatten 1600. Som støtte for denne tolkningen viser hun til *Rud*-gårdenes plassering i lensregnskapene for årene 1600, 1604 og 1610. Både Østre og Vestre Rud var ødegårder, og når Harsson nevner plasseringen i lensregnskapene i forhold til Hallerød, har hun tydeligvis ikke vært klar over at den var en fullgård og skattet som dét.

Noe av forklaringen på Harssons hypotese ligger derfor i at ødegården Hellerud i lensregnskapet 1604 kalles *Hallerød*. Både plasseringen i skattelisten og skattebeløpet viser imidlertid at det dreier

seg om Hellerud. Det skyldes derimot fravær av analyse når Harsson, som selv refererer til at *Østerødt* er nevnt i bygningsskatten 1600, ikke har kunnet konkludere om det er Vestre eller Østre Rud som er hennes hypotetiske gård *Sukulrud.

Den manglende empiriske dokumentasjonen for hypotesen er én sak. Det dreier seg om en like alvorlig metodologisk svikt når Harsson ser helt bort fra hvordan både Oluf Rygh og Kåre Hoel har tolket opplysningen om de to Rud-gårdene i skattelisten for året 1600. Hun drøfter derfor hverken hvorfor den eneste middelalderkilden som nevner gården, kaller den *Rud*, eller hvorfor Rygh og Hoel har valgt å overse navneformen *Suckellrødt*. Harsson er imidlertid prisverdig forsiktig i formuleringen av sin hypotese.

Hypotesen om gårdsnavnet **Sukulrud* i Hovin sokn i Spydeberg bygger på Kåre Frøysets lesning av gårdsnavnet i bygningsskatten 1600. Selv om Harsson eksplisitt fastslår at det er *brukeren Sukul* som nevnes i bygningsskatten 1610, drøfter hun ikke dette klargjørende faktum, som kanskje burde ha fått en varselklokke til å ringe.

Dessuten falsifiseres hypotesen ytterligere av en lang rekke skattelister og flere jordebøker, hvor det like tydelig fremgår at det er den daværende oppsitteren, Sukul Trulsson, som nevnes i forbindelse med Vestre og Østre Rud.

Sukul, Truls Gåsebys sønn, er ikke bare kjent fra mange skriftlige kilder, men er også omtalt i slektslitteraturen (Høyendahl 2005: 10 ff. 19). Sukuls sønn, Einar Sukulsson, overtok Østre Rud, og når navnet *Sukul* er nevnt i forbindelse med Vestre og Østre Rud i Spydeberg, er det fordi Sukul var oppsitter på Vestre Rud rundt 1600 og fra 1619 også brukte Østre Rud.

Etter middelalderen finner vi fremdeles avledede former av mannsnavnet *Sakúlfr* brukt i et begrenset område på østsiden av Oslofjorden fram til slutten av det 18. århundre, men mens det hallandske soknenavnet *Sällstorp* (*Sakælstorp* 1344) vitner om dette antroponymet (Sahlgren 1927: 73 ff.), er det ikke kildebelegg for det som førsteledd i noe norsk toponym.

Litteratur og kildeutgaver

- Harsson, Margit 2010: *Leksikon over norske rud-namn frå mellomalderen*. Oslo.
- Hoel, Kåre 2001: *Bustadnavn i Østfold*. 4. Spydeberg. Utg. av Seksjon for navnegransking, Institutt for nordstikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo ved Margit Harsson. Oslo.
- Høyendahl, Sten 2005: Guttul Torkelsrud og hans etterslekt. *Norsk slektshistorisk tidsskrift* (NST). XL. 3–54.
- Juel, Eirik (red.) 2003: *Spydeberg Bygdebok*. Midtbygda med stasjonsbyen. Bd. 1/1. Spydeberg.
- Juel, Eirik (red.) 2009: *Spydeberg bygdebok*. Nordbygda med Stegen og Vassbygda. Bd. 2/3. Spydeberg.
- Kruken, Kristoffer & Ola Stemshaug (red.) 2013: *Norsk personnamnleksikon*. Tredje utg. ved Kristoffer Kruken. Oslo.
- Langekiehl, Atle Steinar 2004: Var Torbrand Eivindsson på Tofteberg i Borge Eivind Smedsson Frøshaugs sønn? Spor av Østby-ætten i bondearistokratiet. NST XL (2004). 179–209.
- Langekiehl, Atle Steinar 2012 (2011): Opstad-ætten i Tune. *Norsk slektshistorisk tidsskrift*. LXII. 43–68.
- Langekiehl, Atle Steinar 2016: Mannsnavnet *Sjøfar* – onomastikk og genealogi. *NN* 33. 83–96.
- NG = *Norske Gaardnavne*. I–XIX. Kristiania 1897–1936.
- NHD = *Norske Herredags-Dombøger*. Christiania/Oslo 1893–1959.
- NLR = *Norske lensrekneskapsbøker 1548–67*. I–VI. Oslo 1937–47.
- NRJ = *Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede*. I–V. Christiania/Oslo 1887–1983.
- Oslo domkapittels jordebok*. Norske kyrkjelege jordebøker etter reformasjonen. II. Oslo 1983.
- RB = *Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog)*. Christiania 1879.
- Rygh, Oluf 1901: *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne*. Kristiania.
- Sahlgren, Jöran 1927: Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 9. Sta-namnen i Närke. *NoB* 15. 1–87.
- Skm 1647 = *Skattematrikkelen 1647*. 1–17. Oslo 1969–78.